

Občanský sektor

Marek Skovajsa a kol.

Organizovaná občanská společnost v České republice

portál

Občanský sektor

Marek Skovajsa a kol.

Organizovaná občanská společnost v České republice

Skovajsa, Marek

Občanský sektor : organizovaná občanská společnost
v České republice / Marek Skovajsa a kol. – Vyd. 1. – Praha :
Portál, 2010. – 376 s.
ISBN 978-80-7367-681-0 (váz.)

323.21 * 334.012.46 * 347.191.11 * 334.012.44 * (437.3)

- občanská společnost – Česko
- neziskový sektor – Česko
- neziskové organizace – Česko
- sociální ekonomika – Česko
- kolektivní monografie

334 - Formy organizace a spolupráce v ekonomice [4]

*Publikace byla podpořena projektem specifického výzkumu Fakulty humanitních studií
Univerzity Karlovy v Praze.*

*Kapitola 8 vznikla z podpory Fulbrightova-Masarykova stipendia uděleného Fulbrightovou
komisí v České republice.*

*Kapitola 10 je zároveň dílčím výstupem projektu GA ČR č. 402/08/0571
Sociální ekonomika – nová oblast výzkumu v České republice.*

Lektorovali prof. Ing. Helena Kuvíková, Ph.D., a doc. PhDr. Karel B. Müller, Ph.D.

© Marek Skovajsa, 2010

© Portál, s. r. o., Praha 2010

ISBN 978-80-7367-681-0

Seznam zkratek	13
Úvodem o studiu organizované občanské společnosti (Marek Skovajsa, Marie Dohnalová)	16
1 Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj (Marek Skovajsa)	30
1.1 Úvod	30
1.2 Definice a terminologie	31
1.2.1 Občanský sektor v sektorovém modelu	31
1.2.2 Třetí sektor a další alternativní označení k termínu občanský sektor	32
1.2.3 Občanský sektor	34
1.2.4 Terminologie organizací občanské společnosti	36
1.2.5 Strukturálně-operacionální definice organizací občanské společnosti	37
1.3 Základní typologie a teorie organizací občanské společnosti	41
1.3.1 Rozdělení organizací občanské společnosti podle typu	41
1.3.2 Funkce organizací občanské společnosti	42
1.3.3 Sociální kapitál	43
1.3.4 Ekonomická vysvětlení vzniku organizací občanské společnosti	44
1.3.5 Teorie sociálních počátků organizované občanské společnosti	46
1.4 Historie organizované občanské společnosti v českých zemích	48
1.4.1 Organizovaná občanská společnost v ČR podle teorie sociálních počátků	48
1.4.2 Role církví a náboženství v české organizované občanské společnosti	49
1.4.3 Česká organizovaná občanská společnost v 19. století	50
1.4.4 Česká organizovaná občanská společnost ve 20. století	54
1.5 Závěr	58

2	Občanská společnost a demokratický stát (<i>Marek Skovajsa</i>)	62
2.1	Úvod	62
2.2	Přehled definic občanské společnosti	64
2.2.1	Vývoj myšlení o občanské společnosti	64
2.2.2	Vymezení občanské společnosti ve společenském prostoru	69
2.3	Občanská společnost v demokratickém politickém systému	71
2.3.1	Občanství a občanská společnost	72
2.3.2	Občanská společnost a zprostředkování zájmů	74
2.3.3	Veřejnost a veřejná sféra	77
2.4	Občanská společnost v demokratickém státě	79
2.4.1	Soukromé a veřejné	79
2.4.2	Rozhraní mezi demokratickým státem a občanskou společností	81
2.4.3	Veřejná prospěšnost	83
2.5	Závěr	85
3	Občanský sektor, trh a stát z pohledu vybraných teorií	
	(<i>Selma Muhič Dizdarevič</i>)	90
3.1	Úvod	91
3.2	Občanský sektor a trh	92
3.2.1	Selhání trhu v poskytování veřejných statků	93
3.2.2	Efektivita a rovnost	95
3.2.3	Typy spolupráce mezi občanským sektorem a trhem	96
3.3	Občanský sektor a stát	98
3.3.1	Vztah občanské společnosti a státu v klasickém a egalitaristickém liberalismu	99
3.3.2	Selhání státu a občanského sektoru	101
3.3.3	Tři modely vztahů státu a občanského sektoru	103
3.3.4	Poslání OOS	108
3.4	Závěr	109
4	Česká občanská společnost – data, fakta a měření	
	(<i>Tereza Pospíšilová</i>)	113
4.1	Úvod	113
4.2	Velikost občanské společnosti: počet OOS, počet členů a počet zaměstnanců	114
4.2.1	Počet OOS	115
4.2.2	Počet členů OOS	118
4.2.3	Počet zaměstnanců OOS	122
4.3	Dárcovství a dobrovolnictví	123
4.3.1	Dárcovství	124

4.3.2	Dobrovolnictví	125
4.4	Další formy participace v občanské společnosti	128
4.5	Oblasti činnosti OOS	129
4.6	Měření a hodnocení neziskového sektoru v mezinárodním srovnání	132
4.6.1	Mezinárodní srovnávací výzkum neziskových organizací Univerzity Johnse Hopkinse	133
4.6.2	Index občanské společnosti CIVICUS	135
4.6.3	Index životaschopnosti OOS	137
4.6.4	Další mezinárodní průzkumy a hodnocení relevantní pro občanskou společnost	139
4.7	Závěr	140
5	Financování organizované občanské společnosti v České republice (<i>Marie Dohnalová</i>)	144
5.1	Úvod	144
5.2	Organizovaná občanská společnost a stát	145
5.2.1	Soukromý, veřejný a občanský sektor	145
5.2.2	Důvody státního financování činností organizací občanské společnosti	147
5.2.3	Přednosti organizací občanské společnosti	148
5.3	Rada vlády pro nestátní neziskové organizace	149
5.4	Nadační investiční fond	150
5.5	Dotace státu organizacím občanské společnosti	153
5.5.1	Přímá nebo nepřímá státem poskytovaná finanční podpora OOS nebo dárcům	153
5.5.2	Zásady dotační politiky státu vůči OOS	155
5.6	Další finanční zdroje pro organizace občanské společnosti	158
5.6.1	Společenská odpovědnost firem	158
5.6.2	Sdílený marketing	160
5.6.3	Finanční možnosti pro organizace občanské společnosti z fondů EU	161
5.7	Závěr	163
6	Právo pro organizace občanské společnosti (<i>Lenka Deverová</i>)	166
6.1	Úvod	166
6.2	Právnícká osoba	168
6.2.1	Základní znaky	168
6.3	Základy právní úpravy organizací občanské společnosti	169
6.3.1	Zřízení a vznik organizací občanské společnosti	170
6.3.2	Zrušení, likvidace a zánik organizací občanské společnosti	174
6.4	Nadace a nadační fondy	175
6.4.1	Historický exkurz	175

6.4.2	Pojem a základní znaky	176
6.4.3	Rozdíl mezi nadací a nadačním fondem.	177
6.4.4	Zřízení nadace a nadačního fondu	177
6.4.5	Vznik nadace a nadačního fondu	179
6.4.6	Zrušení, likvidace a zánik nadace a nadačního fondu	180
6.4.7	Orgány nadace a nadačního fondu	182
6.4.8	Výroční zpráva nadace a nadačního fondu	189
6.4.9	Připravovaná novela ZNNF	191
6.5	Spolky, občanská sdružení	191
6.5.1	Pojem spolek, občanské sdružení	191
6.5.2	Vznik občanského sdružení	192
6.5.3	Zánik a majetkové vypořádání občanského sdružení	195
6.5.4	Členství v občanském sdružení	197
6.5.5	Orgány občanského sdružení	198
6.5.6	Organizační jednotky občanského sdružení	198
6.6	Obecně prospěšné společnosti	198
6.6.1	Historický exkurz	198
6.6.2	Pojem obecně prospěšné společnosti	199
6.6.3	Založení obecně prospěšné společnosti	199
6.6.4	Vznik obecně prospěšné společnosti	201
6.6.5	Zrušení, likvidace a zánik obecně prospěšné společnosti	201
6.6.6	Orgány obecně prospěšné společnosti.	203
6.6.7	Hospodaření OPS a výroční zpráva o činnosti a hospodaření	207
6.6.8	Připravovaná novela ZOPS	208
6.7	Evidované právnické osoby církví a náboženských společností (EPO)	209
6.7.1	Evidence řeholní instituce.	210
6.7.2	Evidence účelového zařízení	211
6.7.3	Zrušení evidence EPO	211
6.8	Závěr	212
7	Ekonomické aktivity organizací občanské společnosti z právního hlediska (Lenka Deverová)	214
7.1	Úvod	214
7.2	Ekonomické aktivity nadací a nadačních fondů	215
7.2.1	Vlastní podnikání nadací a nadačních fondů.	215
7.2.2	Sponzoring a reklama	216
7.2.3	Účast nadací a nadačních fondů na podnikání jiných osob.	217
7.2.4	Ostatní činnosti	218
7.3	Ekonomické činnosti občanských sdružení	219
7.3.1	Neziskové služby	219

7.3.2	Podnikání	219
7.3.3	Sponzoring	220
7.3.4	Účast na podnikání jiných osob	220
7.4	Ekonomické činnosti obecně prospěšných společností	221
7.4.1	Obecně prospěšné služby	221
7.4.2	Doplňková činnost	222
7.4.3	Další aktivity	222
7.5	Ekonomické činnosti evidovaných právnických osob církví a náboženských společností	223
7.6	Závěr	223
8	Management organizací občanské společnosti (<i>Thomas P. Holland</i>)	225
8.1	Úvod	225
8.2	Základní teoretické přístupy k managementu	227
8.2.1	Manažerský systém POSDCORB	227
8.2.2	Škola human relations	228
8.2.3	Kontinuum manažerských stylů	230
8.2.4	Management podle cílů	233
8.3	Poslání a cíle organizace	234
8.4	Nábor vhodných pracovníků	235
8.5	Správní rada	236
8.6	Komunitní vztahy a marketing	238
8.7	Fundraising	240
8.7.1	Příjmy z prodeje a uživatelské poplatky	241
8.7.2	Granty	241
8.7.3	Příprava grantové žádosti	242
8.7.4	Zvláštní akce	243
8.7.5	Individuální fundraising	243
8.7.6	Správcovství darů	245
8.8	Závěr	246
9	Účetnictví v organizacích občanské společnosti (<i>Petr Couf</i>)	248
9.1	Úvod	248
9.2	Základní pojmy účetnictví	249
9.2.1	Předmět a forma účetnictví	249
9.2.2	Rozvaha	250
9.2.3	Výkaz zisku a ztráty	250
9.2.4	Účetní období	251
9.2.5	Oceňování	252
9.2.6	Struktura výkazů, míra agregace	253

9.3	Pohled na svět prostřednictvím rozvahy a výkazu zisku a ztráty	254
9.3.1	Zastavení první – operace s hotovostí, náklad za hotové	255
9.3.2	Zastavení druhé – náklad na fakturu	256
9.3.3	Zastavení třetí – výnos z pronájmu, pohledávka.	257
9.3.4	Zastavení čtvrté – předem placené nájemné	258
9.3.5	Zastavení páté – členské příspěvky	259
9.3.6	Zastavení šesté – započtení	261
9.3.7	Zastavení sedmé – zálohy, jejich zúčtování a časové rozlišení nákladů.	261
9.3.8	Zastavení osmé – dlouhodobý majetek	263
9.3.9	Zastavení deváté – položky malé významnosti	266
9.3.10	Zastavení desáté – dotace, výnosy a náklady	266
9.3.11	Zastavení jedenácté – přijetí věcného daru	268
9.3.12	Zastavení dvanácté – inventarizace majetku a závazků	269
9.4	Vedení účetnictví v praxi	273
9.4.1	Účetní knihy	273
9.4.2	Má dáti – dal a jeho užití	273
9.5	Audit	274
9.5.1	Účel auditu	274
9.5.2	Činnost auditora	275
9.5.3	Meze použitelnosti auditu	275
9.6	Shrnutí účetních zásad	276
9.7	Několik mýtů a pověr na závěr	278
9.8	Pro další studium.	280
10	Sociální ekonomika (<i>Marie Dohnalová</i>)	289
10.1	Úvod	289
10.2	Koncept sociální ekonomiky	290
10.3	Podpora sociální ekonomiky v Evropské unii	292
10.4	Definování sociální ekonomiky v zahraničí	293
10.5	Mezinárodní síť pro výzkum a informace o sociální ekonomice	295
10.5.1	Evropská výzkumná společnost EMES	295
10.5.2	Sociální ekonomika v EU – srovnávací analýza CIRIEC.	297
10.6	Sociální ekonomika v České republice	298
10.6.1	Prosazování sociální ekonomiky	298
10.6.2	Sociální ekonomika a organizovaná občanská společnost	300
10.6.3	Sociální podniky a zaměstnávání znevýhodněných osob.	301
10.7	Závěr	304

11	Organizace občanské společnosti a multikulturní výchova v České republice (<i>Dana Moree</i>)	308
11.1	Úvod	308
11.2	Etapy začleňování multikulturní výchovy v českém prostředí	311
11.2.1	Období 1989–1998	311
11.2.2	Období 1998–2004	314
11.2.3	Období 2004–2009	315
11.3	Multikulturní výchova v organizacích občanské společnosti	316
11.4	Koncepce, vývoj a směřování MKV	320
11.4.1	Identita a její pojetí v MKV	321
11.5	Identita a pedagogická praxe v programech OOS	325
11.6	Závěr	327
12	Rozmanitost občanské společnosti v Evropě (<i>Petr Jan Pajas</i>)	331
12.1	Úvod	331
12.2	Úpadek rozvinuté občanské společnosti v Evropě v první polovině 20. století	333
12.3	Specifika občanské společnosti v evropských zemích	337
12.3.1	Anglofonní Evropa	337
12.3.2	Frankofonní Evropa	338
12.3.3	Nizozemsko	339
12.3.4	Skandinávie	339
12.3.5	Evropské Středomoří	340
12.3.6	Německy mluvící státy Evropy	341
12.3.7	Postkomunistické státy střední Evropy	343
12.3.8	Státy Balkánského poloostrova	344
12.3.9	Pobaltské země	345
12.3.10	Východní Evropa	346
12.3.11	Shrnutí	349
12.4	Mezinárodní a nadnárodní spolupráce subjektů občanské společnosti v Evropě	349
12.5	Závěr	351
Resumé		356
O autorech		359
Rejstřík		362

Seznam zkratek

ADRA	Adventist Development and Relief Agency (Adventistická agentura pro pomoc a rozvoj)
AV ČR	Akademie věd České republiky
CEPCMAF	Conférence Européenne Permanente des Coopératives, Mutualités, Associations et Fondations (Evropská stálá konference družstev, vzájemných společností, sdružení a nadací)
CIRIEC	Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie, Publique, Sociale et Coopérative (Mezinárodní centrum pro výzkum a informace o kolektivní ekonomice)
CPI	Corruption Perceptions Index (index vnímání korupce)
CRM	Cause Related Marketing (sdílený marketing)
CSR	Corporate Social Responsibility (společenská odpovědnost firem)
CVNS	Centrum pro výzkum neziskového sektoru
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČSFR	Československá federativní republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ČSVTS	Československá vědecko-technická společnost
D	„dal“ v účetnictví
EK	Evropská komise
EMES	Emergence des entreprises sociales en Europe (Mezinárodní organizace pro výzkum sociální ekonomiky)
EP	Evropský parlament
EPO	evidované právnické osoby církví a náboženských společností

ERDF	Evropský fond pro regionální rozvoj
ESF	Evropský sociální fond
EU	Evropská unie
EVS	European Values Study
FS	Fond soudržnosti
HDP	hrubý domácí produkt
ICNL	International Center for Not-for-Profit Law (Mezinárodní centrum pro neziskové právo)
ICNPO	International Classification of Nonprofit Organizations (Mezinárodní klasifikace neziskových organizací)
IČ	identifikační číslo
IS CEDR III	Informační systém Centrální evidence dotací z rozpočtu
KAN	Klub angažovaných nestraníků
LZPS	Listina základních práv a svobod
MCE	Multicultural Education (multikulturní výchova)
MD	„má dáti“ v účetnictví
MKV	multikulturní výchova
MPSV	ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Severoatlantická aliance)
NDR	Německá demokratická republika
NGO	Non-Governmental Organization
NIF	Nadační investiční fond
NISD	neziskové instituce sloužící domácnostem
NNO	nestátní neziskové organizace
NROS	Nadace rozvoje občanské společnosti
ObchZ	obchodní zákoník
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
OKEČ	Odvětvová klasifikace ekonomických činností
OOS	organizace občanské společnosti
OP	operační programy
OP LZZ	Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost
OPS	obecně prospěšná společnost
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům
OSN	Organizace spojených národů
OSŘ	občanský soudní řád

OZ	občanský zákoník
OŽ	Ostrovy života
PHARE	Poland and Hungary Aid for Recontruction of the Economy (program EU na podporu středoevropských a východoevropských zemí usilujících o vstup do EU)
POSDCORB	Planning, Organizing, Staffing, Directing, Coordinating, Reporting, Budgeting (manažerská teorie)
PPI	Poradna pro integraci
ROH	Revoluční odborové hnutí
RVNNO	Rada vlády pro nestátní neziskové organizace
SCIC	Société Coopérative d'Intérêt Collectif (družstevní společnost kolektivního zájmu)
SOZE	Sdružení občanů zabývajících se emigranty
SRN	Spolková republika Německo
STEM	Středisko empirických výzkumů
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (manažerská metoda)
TACIS	Technical Aid to the Commonwealth of Independent States (program EU na podporu bývalých zemí Sovětského svazu)
UNDP	United Nations Development Programme (Rozvojový program OSN)
USAID	United States Agency for International Development
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
WISE	Work Integration Social Enterprise (sociální podniky znovuzачlenující znevýhodněné osoby na trhu práce)
WVS	World Values Study (Světový výzkum hodnot)
YMCA	Young Men's Christian Association (Křesťanské sdružení mladých lidí)
YWCA	Young Women's Christian Association (Křesťanské sdružení mladých žen)
ZCNS	Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností
ZDP	Zákon o daních z příjmů
ZNNF	Zákon o nadacích a nadačních fondech
ZOPS	Zákon o obecně prospěšných společnostech
ZRR	Zákon o regulaci reklamy
ZSO	Zákon o sdružování občanů

Úvodem o studiu organizované občanské společnosti

Marek Skovajsa, Marie Dohnalová

Občanský sektor představuje oblast lidské činnosti nacházející se mezi rodinou, trhem a státem. Vyplňují ji soukromá sdružení občanů zakládaná dobrovolně pro sledování potenciálně neomezeného množství cílů, jimž je společné pouze tolik, že to jsou cíle legální, neomezující osobní, politická nebo jiná práva občanů, a nepatří k nim snaha dosáhnout soukromého zisku ani přímého podílu na výkonu politické moci. Mezi občanskými sdruženími je mnoho takových sdružení, která se věnují podpoře veřejně prospěšných cílů, z nichž má užitek celá společnost nebo její nezanedbatelná část. Specifickou podobou svobodného sdružení občanů jsou církve a náboženské společnosti, jež mnohdy spolu s náboženskou činností vykonávají nejrůznější charitativní funkce. Vedle spolků a církví tvoří občanský sektor další typy organizací, které občané zakládají a podporují proto, aby mohly sloužit veřejnému prospěchu. K nim patří zejména nadace, tj. soukromá sdružení majetku, jež slouží veřejně prospěšným aktivitám tím, že na ně poskytují prostředky. Nadace také podporují osoby, které se ne vlastní vinou nacházejí v obtížné situaci nebo představují mimořádný přínos pro společnost uplatněním svého talentu. Jiným typem organizací působících v občanském sektoru jsou obecně prospěšné společnosti poskytující veřejnosti široký okruh služeb v oblastech, jako je zdravotní a sociální péče, vzdělávání nebo kultura.

Sféra mimo rodinu, trh a stát se ve své moderní podobě rozvíjí už déle než dvě století, je úzce spjata s rozvojem demokracie, svobody jednotlivce a s uznáním základních i všeobecných lidských práv. Proto byl její vývoj zasažen příchodem totalitních režimů v první polovině 20. století. Po druhé světové válce a ještě výrazněji od osmdesátých let 20. století občanský sektor zaznamenal v celosvětovém

měřitku pozoruhodný rozkvět. Někteří autoři neváhají mluvit dokonce o „globální sdružovací revoluci“ (Salamon, 1994).

České země představovaly úrodnou půdu pro nadační činnost již od středověku a občanské sdružování se stalo významným společenským fenoménem hned po uvolnění politických poměrů v druhé polovině 19. století. Dynamický rozvoj občanských aktivit byl přerušen až po roce 1938, kdy nejprve nacionální socialismus a poté komunismus nadlouho potlačily spolu s demokracií také občanský sektor. K rychlé obnově občanského sdružování a nadací došlo v České republice po roce 1989, dnes jsou občanské organizace naprosto samozřejmou a nepřehlédnutelnou součástí života české společnosti.

Obnova českého občanského sektoru zahájená před 20 lety představuje proces vytváření společenského prostředí a legislativního i ekonomického rámce důležitého pro vznik a působení organizací mimo stát a trh. V roce 1990 zákon o sdružování občanů, sice ne tak precizní, jako byl v roce 1867 zákon o právu spolčovacím, umožnil zakládání skutečně svobodných občanských sdružení. Po pádu komunismu se znovu objevily také nadace, jejichž působení se až do roku 1950 s výjimkou období nacistické okupace řídilo ustanoveními rakouského občanského zákoníku z roku 1811. Přestože se nepodařilo prosadit navrácení majetku nadacím a většině spolků působících v českých zemích před druhou světovou válkou, vzniklo hned v roce 1990 ze spontánní iniciativy občanů několik tisíc nových občanských sdružení a nadací. Řada sdružení navázala na předchozí aktivity tzv. společenských organizací z doby komunistického režimu, zakládaných podle zákona o dobrovolných organizacích a shromážděních z roku 1951. Často došlo k tomu, že se místní uskupení celostátních společenských organizací osamostatnila a nabyla charakteru dobrovolných občanských sdružení. Nová sdružení byla zakládána proto, že chtěla uspokojovat potřeby nebo řešit problémy, které předchozí režim potlačoval nebo ignoroval. Dnes jsou takových aktivních organizací desetitisíce.

Nově zakládané nadace mnohdy vznikaly bez vazby na tradiční, ale již zapomenuté pojetí nadace, tj. bez nadačního jmění, a v očekávání, že jde o možnost shromažďovat prostředky na podporu iniciativ navrhovaných a uskutečňovaných občany, kteří nově získali občanské a politické svobody. V důsledku vydání nadačního zákona v roce 1997 existují dnes v České republice vedle nadací také nadační fondy a díky zákonu z roku 1995 rovněž obecně prospěšné společnosti.

S občanským sektorem se obyvatelé dnešních demokratických zemí setkávají prakticky neustále. Může jít o pomoc obětem ničivých přírodních katastrof, péči o zdravotně postižené osoby nebo třeba o zajištění stravy pro bezdomovce. Občanské nebo církevní organizace v současnosti doprovázejí člověka doslova

ve všech fázích jeho života, od asociací propagujících alternativní formy porodu až po hospice poskytující paliativní péči umírajícím. Sdružení slouží závažným i poměrně frivolním cílům, od péče o těžce nemocné děti až po recesistické kroužky. Mají podoby tradiční i moderní, od charitativních ústavů nebo institucí podporujících vědu, vzdělání a osvětu, jejichž historie je dlouhá několik staletí, až po úspěšnou internetovou encyklopedii Wikipedia, jež vznikla teprve před pár lety a představuje vlastně volné mezinárodní sdružení svých tvůrců. Sdružování občanů není výsadou jedné společenské vrstvy, ale je využíváno, i když s rozdílnou intenzitou, zástupci různých vrstev a skupin. Sféra občanského sdružování a soukromé filantropie je zkrátka a dobře tak rozmanitá a pestrá, jak pestrá a pluralitní je sama společnost. Je výrazem různorodosti usilování jednotlivců o soukromé cíle podle jejich vlastní volby, ale také solidarity a altruistického zájmu o osud druhých, které patří k lidské povaze neméně než v moderních společnostech tolik zdůrazňovaná snaha o maximalizaci vlastního užitku. V době, kdy občané jsou stále méně spokojeni s chováním politiků a mluví se o krizi legitimacy státních institucí, mají občanské organizace navíc nezastupitelný význam také v oblasti veřejné diskuse o tématech všeobecného zájmu a kontroly politické a ekonomické moci.

METODOLOGIE A TERMINOLOGIE

Oblast svobodných lidských aktivit a dobrovolného sdružování mimo rodinu, trh a stát je v běžné řeči, médiích, politických projevech i odborné literatuře označována různými názvy. Vedle občanského sektoru se u nás a v zahraničí používají termíny občanská společnost, neziskový sektor, třetí sektor, dobrovolnický sektor, nezávislý sektor nebo sociální ekonomika. Tyto termíny většinou míří ke stejnému nebo podobnému výseku sociální reality, ale liší se v přesném vymezení jeho hranic a také v rozdílném důrazu na jeho různé stránky. Nejednotnost terminologie používané pro označení sféry občanských aktivit mimo stát a trh je dána tím, že se jedná o oblast heterogenní a fragmentarizovanou, což souvisí s již zmíněnou pestrostí a pluralitou celé společnosti i cílů, o které sdružující se nebo altruisticky motivovaní jednotlivci mohou usilovat. Souvisí to také s různorodostí politických a kulturních tradic, v nichž se aktéři i pozorovatelé občanských aktivit pohybují a na jejichž základě formulují vlastní popisy této reality.

V této publikaci používáme termín občanský sektor pro označení sféry formálního a organizovaného sdružování občanů mimo trh a stát. Občanský sektor ovšem

nepokrývá celou sféru občanského jednání mimo rodinu, trh a stát, zahrnuje vedle formálních občanských organizací také nejrůznější neformální občanské aktivity, hnutí a shromáždění. Ve shodě s dlouhou tradicí evropského politického myšlení používáme pro označení tohoto širšího prostoru pojem občanská společnost. Protože občanský sektor tvoří organizovanou součást občanské společnosti, používáme také synonymně s termínem občanský sektor výraz organizovaná občanská společnost. Občanské organizace vyrůstají z podhoubí občanské společnosti a čerpají z ní své lidské, materiální, kulturní a hodnotové zdroje. To je důvod, proč považujeme termín organizovaná občanská společnost dokonce za výstižnější než občanský sektor a dáváme mu přednost, pokud to souvislosti výkladu a zvyklosti konkrétní disciplíny dovolují. Tím spíše upřednostňujeme termín organizovaná občanská společnost před pojmy neziskový, třetí, dobrovolnický nebo nezávislý sektor, z nichž se vytratila zřetelná vazba na občanskou společnost jako základ organizovaných aktivit, které tyto pojmy chtějí zachytit. Ze stejných důvodů také označujeme organizační útvary vznikající na půdě občanské společnosti jako organizace občanské společnosti (OOS) a tento termín používáme přednostně před pojmy neziskové, dobrovolné apod. organizace (viz podkap. 1.2).¹

Terminologická nejasnost kolem občanské společnosti má ještě jednu neméně důležitou příčinu. Je jí fakt, že k oblasti sociálního života, kterou tento pojem označuje, přistupuje z různých hledisek celá řada společenskovědních disciplín: právo, politická teorie, politologie, sociologie, ekonomie, veřejná politika, mezinárodní vztahy i další. Každá z těchto disciplín uplatňuje svá vlastní východiska a svou vlastní specifickou terminologii. Pokusy souhrnně zpracovat problematiku občanské společnosti se nevyhnutelně musí vypořádat s problémem křížení disciplín, jejich konkurujících si nároků na platnost a odlišné terminologie. Tím je také řečeno, že tato publikace ve snaze podat pokud možno celistvý pohled na organizovanou občanskou společnost využívá a propojuje různé disciplinární perspektivy. Do knihy přispěli představitelé a představitelky celé řady oborů zahrnujících sociologii, právo, ekonomii, management, vědu o vzdělávání, politickou filozofii a politologii.

¹ Termín organizace občanské společnosti v české odborné literatuře použila Tereza Pospíšilová-Vajdová ve výzkumu *Index občanské společnosti pro mezinárodní občanskou síť CIVICUS*, později také další autorky (Vajdová, 2005; Rakušanová a Stašková, 2007). Výraz organizace občanské společnosti (*civil society organizations*, CSOs) se v posledních letech stává v zahraničí rozšířenější v praxi i v akademických publikacích, kde do určité míry nahradil starší označení „nevládní“ nebo „neziskové“ organizace.

Kolektiv autorů se snažil shrnout co nejprehlednější a nej přístupnější formou současný stav bádání v teoretické oblasti i na poli empirického výzkumu české organizované občanské společnosti a současně posunout hranice našeho poznání v této sféře dopředu. Jedním ze záměrů publikace je přispět k vyjasnění terminologie pro oblast organizované občanské společnosti, která dosud na mezinárodní úrovni ani v ČR není jednotná a ustálená, a navázat přitom na podobné dřívější snahy (Frič a Goulli, 2001; Škarabelová, 2005). Proto je věnována značná pozornost definování pojmů a výkladu terminologie, ale také přehledu teoretických koncepcí, o něž se pojmosloví opírá. Kromě toho autoři a autorky předkládají a zasazují do širších souvislostí původní výsledky vlastního výzkumu teoretické i empirické povahy. V různých kapitolách se uplatňují pojmová analýza, teoretická argumentace, právní analýza, kvantitativní metody sloužící k vyhodnocení primárních a sekundárních dat, analýza dokumentů i další přístupy. Ve snaze o úplnost a s cílem oslovit co nejširší okruh čtenářů jsou do knihy zařazeny texty věnované aplikovaným oborům, jako je management a účetnictví, a texty od autorů, kteří nejsou čistými akademiky, ale mají za sebou mnoholeté zkušenosti z působení v organizované občanské společnosti. Všechny kapitoly společně vytvářejí celek, který, jak věříme, poskytuje pestrý multidisciplinární soubor pohledů na realitu dnešní organizované občanské společnosti.

VÝZKUM ORGANIZOVANÉ OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI VE SVĚTĚ

Výzkum organizované občanské společnosti není ve světě už dávno „prázdným místem na mapě“, čekajícím teprve na první badatele, akademické instituce a grantové agentury ochotné věnovat mu pozornost, ale představuje dobře zavedenou a bohatě vnitřně strukturovanou specializaci, která se rozvíjí v rámci klasických disciplín i v různých interdisciplinárních podobách. Centra pro výzkum občanské společnosti, neziskového sektoru, dobrovolnictví, filantropie apod. vznikala od osmdesátých let 20. století na desítkách univerzit a výzkumných institucí v USA a o něco později se rozšířila také do západní Evropy a do dalších regionů. V posledních desetiletích začala vycházet řada renomovaných vědeckých časopisů zaměřených na výzkum organizované občanské společnosti, jako třeba *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, *Journal of Civil Society*, *Voluntas* nebo *International Journal of Not-for-Profit Law*. Publikální produkce v tomto oboru v současnosti zahrnuje stovky knih a tisíce, ne-li desetitisíce odborných článků. Celkem dvakrát už v USA vyšla reprezentativní příručka pro výzkum neziskového sektoru předklá-

dající bilanci dosavadního stavu bádání (Powell, 1987; Powell a Steinberg, 2006). Rovněž v USA mají sídlo dvě vědecké organizace s celosvětovou působností, jež sdružují příslušníky různých oborů věnující se výzkumu organizované občanské společnosti: *Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action* (ARNOVA) a *International Society for Third Sector Research* (ISTR).

K celosvětovému rozšíření zájmu o výzkum organizované občanské společnosti přispěla zejména iniciativa *Centra pro studium občanské společnosti* na Univerzitě Johnse Hopkinse v americkém Baltimoru, které v devadesátých letech zahájilo dlouhodobý srovnávací výzkum neziskových organizací, do něhož bylo zapojeno původně 13 a dnes již 46 zemí (viz kap. 4). Tento projekt napomohl etablování výzkumu organizované občanské společnosti v zemích jako ČR, kde toto zaměření bylo teprve ve svých počátcích, protože vedl k vytvoření týmů odborníků potřebných k realizaci výzkumu na národní úrovni. Hlavní řešitelé projektu Univerzity Johnse Hopkinse, Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier, patří dodnes k celosvětově nejdůležitějším představitelům zkoumání organizované občanské společnosti, které se disciplinárně nachází na pomezí sociologie, ekonomie a veřejné politiky. Toto zaměření se v Evropě prosadilo pod vlivem Helmuta Anheiera například na London School of Economics, kde Anheier v roce 1999 založil *Centrum pro občanskou společnost*, a na univerzitě v německém Münsteru. Anheier posléze významně přispěl také k dalšímu celosvětovému výzkumnému projektu *Index občanské společnosti*, probíhajícímu pod záštitou mezinárodní sítě CIVICUS v 53 zemích světa, opět včetně ČR (Anheier, 2004; Vajdová, 2005).

O zaměření reprezentovaném jmény Salamon a Anheier je možné v současnosti mluvit jako o hlavním proudu výzkumu organizované občanské společnosti, ale není to v Evropě ani v USA přístup zdaleka jediný. Ve Spojených státech se dlouhodobě rozvíjí vlivná teoretická literatura o neziskových organizacích v ekonomii (Weisbrod, 1977, 1988; Rose-Ackerman, 1996) a neobyčejně silná je oblast managementu neziskových organizací. Jinou, více méně samostatnou doménu výzkumu organizované občanské společnosti představují mezinárodní vztahy, které se zajímají o roli nestátních organizací v mezinárodní politice a v systému OSN (např. Martens, 2005), a rovněž rozvojová studia usilující o lepší porozumění možnostem organizací občanské společnosti při poskytování rozvojové a humanitární pomoci (Howell a Pearce, 2001; Atack, 1999). Samostatnou kapitolou zajímavou pro českého čtenáře jsou diskuse o roli organizací občanské společnosti v procesu demokratizace a přechodu k tržnímu hospodářství v postkomunistických zemích, jež se vedly a někdy ještě vedou mezi zástupci státních agentur, soukromých nadací a akademické komunity zapojených do demokratizačního procesu

(např. Quigley, 1997; Wedel, 1998; Ottaway a Carothers, 2000). Za zmínku stojí skeptický proud procházející různými vědními disciplínami, který pojmu občanská společnost vytýká jeho prozápadní tendenčnost a v organizacích občanské společnosti západního stříhu zakládaných v nezápadním světě vidí elementy cizí místnímu prostředí (např. Hann a Dunn, 1996).

Ještě stále není výčet akademických zaměření, v nichž se věnuje badatelská pozornost problematice občanské společnosti a občanského sektoru, ani zdaleka uzavřen. Uvést je třeba aspoň heslovitě tři další výrazné typy empirické výzkumné orientace, které bezprostředně souvisejí s touto oblastí: výzkum sociálního kapitálu – Robert D. Putnam, Harvardova univerzita (Putnam, 1995), tzv. historicko-institucionalistický přístup k občanskému sdružování – Theda Skocpolová, rovněž Harvard (Skocpol, 1999), a výzkum hodnotových předpokladů aktivního občanství a dobrovolnictví a jejich spojitosti s náboženstvím – Robert Wuthnow, Princetonská univerzita (Wuthnow, 1991). S problematikou organizované občanské společnosti přirozeně souvisí rozsáhlý výzkum sociálních hnutí a politické participace, ten zde můžeme pouze takto stručně zmínit.

Obdobné orientace jako ve Spojených státech lze nalézt také v evropském empirickém výzkumu organizované občanské společnosti. Kromě toho v Evropě existují specifické národní nebo regionální tradice výzkumného zaměření, které souvisí nejen s myšlenkovými tradicemi daných zemí, ale především se specifickými podobami a pojetími jejich občanského sektoru. Ve Francii a v dalších románských zemích je silně etablovaný výzkum tzv. sociální ekonomiky, což je oblast, jež není úplně identická s občanským sektorem podle našeho vymezení, protože zahrnuje některé subjekty zaměřené svou podstatou na dosahování zisku (výrobní a prodejní družstva, obchodní společnosti), ale významně se s ním překrývá (viz kap. 10). Sociální ekonomika a role organizací občanské společnosti ve vztahu k veřejné ekonomice je předmětem intenzivního výzkumu ve skandinávských zemích, které se vyznačují tradicí silně rozvinutého státu blahobytu (např. Pestoff, 1998), a bádání je podporováno mimo jiné i OECD (Noya a Clarence, 2007).

Aniž bychom chtěli tvrdit, že v Evropě je politická teorie občanské společnosti rozvinutější než v USA, uvedeme několik autorů, kteří od konce osmdesátých let přispěli k obnově zájmu o občanskou společnost. Patří k nim vlivný německý filozof a sociolog Jürgen Habermas (např. 2000), v jehož teorii demokracie hraje ústřední roli občanská veřejnost a sociální hnutí. Britský politický filozof John Keane probudil zájem o občanskou společnost mezi politickými teoretiky na konci osmdesátých let hojně citovanou knihou o dějinách tohoto pojmu (Keane, 1988). Významně do diskuse o občanské společnosti přispěli také další evropští autoři,

jako britský antropolog českého původu Ernest Gellner (1997), španělský sociolog Víctor Pérez-Díaz (1993) nebo přední německý sociální historik Jürgen Kocka (Hildermaier, Kocka a Konrad, 2000). Mezi teoretiky ze zámoří je třeba uvést aspoň dvojici autorů souhrnného teoretického pojednání *Občanská společnost a politická teorie* z newyorské New School for Social Research Jean L. Cohenovou a Andrewa Arata (1992), významného kanadského politického teoretika a historika filozofie Charlese Taylora (1995) a sociologa Jeffreyho C. Alexandra z Yaleovy univerzity, který se věnuje zkoumání občanské sféry a občanství v rámci kulturní sociologie (Alexander, 1998, 2006).

VÝZKUM ORGANIZOVANÉ OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI V ČESKÉ REPUBLICE

Silným podnětem pro rozvoj výzkumu organizované občanské společnosti v České republice byl *Mezinárodní srovnávací výzkum Univerzity Johnse Hopkinse* během druhé poloviny devadesátých let 20. století, jehož se účastnil tým pod vedením Martina Potůčka a Pavola Friče z katedry veřejné politiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze (Potůček, 1997; Frič a Goulli, 2001), ovšem za účasti širšího okruhu spolupracovníků (Frič, Deverová et al., 1998). Pavol Frič realizoval další důležitá empirická šetření české organizované občanské společnosti (Frič, 1998, 2000, 2001). Empirický sociologický výzkum se rozvíjí také v některých odděleních Sociologického ústavu AV ČR se zaměřením hlavně na oblast zprostředkování zájmů v politickém systému, včetně odborů, podnikatelských svazů a svazů obcí (Brokl et al., 1997; Brokl, 2002; Mansfeldová a Kroupa, 2006), organizací občanské společnosti (Rakušanová, 2007; Rakušanová a Stašková, 2007) a občanské společnosti v obcích a regionech (Stachová, 2008). Zmínku si zaslouží podíl některých z těchto i dalších českých autorů na první souborné zahraniční publikaci věnované organizované občanské společnosti ve střední Evropě (Zimmer a Priller, 2004).

Významné centrum výzkumu občanského sektoru v ČR pohybující se převážně na půdě veřejné ekonomiky se ustavilo při katedře veřejné ekonomiky Ekonomicko-správní fakulty Masarykovy univerzity v Brně a v Centru pro výzkum neziskového sektoru, které vzniklo v roce 2003 a dnes je společným pracovištěm této fakulty a občanského sdružení Společnost pro studium neziskového sektoru (např. Rektorík, 2000, 2001; Škarabelová, 2004; Pospíšil et al., 2009). O organizované občanské společnosti z hlediska veřejné ekonomiky píše rovněž autoři z Vysoké školy ekonomické v Praze (Duben, 1996; Boukal et al., 2007; Dvořáková, 2007). Stranou

by neměly zůstat ani akademické publikace vzešlé přímo z prostředí organizací občanské společnosti (Deverová a kol., 1996; Šilhánová, 1996a; Čepelka, 1997, 2003) nebo veřejné správy (Schneider, 2003; Peková, Pilný a Jetmar, 2008). V politologii a politické teorii se problematikou občanské společnosti zabývají zejména autoři z kateder politologie Vysoké školy ekonomické (Müller, 2003; Dvořáková, 2008) a Masarykovy univerzity v Brně (Císař, 2008). Dlouhodobě probíhá historický a etnografický výzkum konkrétních organizací občanské společnosti v českých zemích, souborných publikací je zatím málo – pozoruhodnou výjimkou je Laštovka et al. (1998). K rozvoji poznání o organizované občanské společnosti v ČR přispěly práce z katedry studií občanské společnosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze (Dohnalová, 2004, 2006; Dohnalová, Malina a Müller, 2003; Vajdová, 2005; Skovajsa, 2007). Výčet by byl samozřejmě širší, kdybychom do něj zahrnuli příbuzná témata sociálních hnutí a politické participace.

VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI ORGANIZOVANÉ OBČANSKÉ SPOLEČNOSTI

Také pro českou občanskou společnost je platná teze Lestera M. Salamona o globální sdružovací revoluci. Občanský sektor a organizace občanské společnosti vznikaly spontánně a díky finanční pomoci, která k nám přicházela v prvních letech po roce 1989 ze západních evropských zemí a z USA. Tato finanční pomoc byla později vystřídána současnými evropskými strukturálními fondy. V domácím prostředí jsou finanční prostředky spojeny s dotační politikou státu vůči OOS, ale stále více dochází ke koncepční spolupráci s obchodními společnostmi z tržního prostředí a tím k propojování různých částí (sektorů) společnosti (viz kap. 5).

Subjekty organizované občanské společnosti, tj. občanská sdružení, nadace, nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a evidované právnické osoby církve, jsou na státní úrovni předmětem zájmu poradního orgánu vlády. Rada pro nadace založená v roce 1992, o šest let později změnila svůj název na Radu vlády pro nestátní neziskové organizace, přispívá k zlepšování legislativních i ekonomických podmínek pro činnost OOS. Jednou z aktivit spojených s Radou je správa výnosů z portfolia Nadačního investičního fondu, která vyústila v mimořádně významnou finanční podporu českého státu nadacím. Rovněž z iniciativy Rady vlády pro nestátní neziskové organizace byla v roce 2004 publikována první souhrnná zpráva o občanském sektoru v ČR (Vajdová, 2004).

Současně s tím, jak se rozvíjela organizovaná občanská společnost a utvářel se právní a politický rámec pro její aktivity, rostla potřeba shromažďovat informace

o občanské společnosti a rozvíjet vzdělávání pro pracovníky OOS. První informace o českém občanském sektoru vydala formou brožury *Nadace pro rozvoj občanské společnosti* (Šilhánová, 1996b). Vedle jednotlivých OOS se objevily zastřešující organizace nebo ty, které slouží jako informační centra (neziskovky.cz, Informační a servisní centrum pro neziskové organizace) a správci databází OOS. Vzniklo také již zmíněné Centrum pro výzkum neziskového sektoru, zaměřené na provádění výzkumů a analýz v oblasti organizované občanské společnosti.

Na poli vzdělávání se iniciativy chopily nejprve samotné OOS formou organizací seminářů a školení nejrůznějšího zaměření. Spolupráci s vysokými školami iniciovaly Nadace pro rozvoj občanské společnosti a Vzdělávací nadace Jana Husa (podrobněji Pospíšilová, 2008, s. 26–28). V roce 2000 vznikl na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze první navazující magisterský obor Občanský sektor (dnes Studia občanského sektoru), jehož cílem je připravovat absolventy pro uplatnění v organizacích občanské společnosti nebo na místech ve veřejné správě a soukromých firmách, kde je potřebná znalost problematiky OOS. Také na dalších univerzitách a vysokých školách je téma organizací občanské společnosti postupně zařazováno do studijních programů. Specializační bakalářský program Ekonomika a řízení nestátních neziskových organizací vznikl v Brně v roce 2000 na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity a v roce 2004 byl otevřen bakalářský studijní program Management v neziskovém sektoru na Filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. V roce 2007 zahájila Fakulta podniko-hospodářská VŠE v Praze výuku v oboru Arts management na bakalářském i magisterském stupni a podobně zaměřený magisterský obor Management v kultuře byl ve stejném roce otevřen také na Filozofické fakultě MU v Brně (op. cit., s. 17–20). Vedle studijních programů a specializací vysoké školy nabízejí krátkodobé a několikaměsíční semináře na témata související s organizovanou občanskou společností.

O KNIZE

Tato publikace je výsledkem společného úsilí osmi pedagogů, kteří přednášejí na katedře studií občanské společnosti FHS UK v Praze, a jejich spolupracovníka Thomase Hollanda z University of Georgia v USA, jenž na katedře hostoval díky Fulbrightovu-Masarykovu stipendiu poskytnutému Fulbrightovou komisí v ČR. Jednotlivé kapitoly přinášejí pohledy na organizovanou občanskou společnost z hlediska různých disciplín. Autorky a autoři byli postaveni před nelehký úkol

vybrat a prezentovat v jedné nebo dvou kapitolách to, co považují ve své specializaci na základě vlastního výzkumu, výuky a praktických zkušeností za nejúčtečnější pro rozvoj akademické i politické diskuse o organizované občanské společnosti v ČR. Současné se museli vyrovnat s požadavkem, aby jejich texty byly přístupné i čtenářům, kteří dosud občanský sektor dobře neznají nebo ho znají spíše jen z praktické stránky a chtějí se hlouběji seznámit s teoriemi a výsledky empirického výzkumu. Takovými čtenáři mohou být stejně tak studenti vysokých škol jako pracovníci OOS nebo veřejné správy a všichni další zájemci o problematiku organizované občanské společnosti. Zejména s ohledem na studenty je každá kapitola v závěru doplněna několika úkoly, jež mají motivovat k hlubšímu zamyšlení nad jejím obsahem.

Ke vzniku této publikace významně přispěli studující katedry studií občanské společnosti na FHS UK v Praze, kteří pomáhali vyjasnit a upřesnit obsah kapitol a některé konkrétní formulace. Patří jim za to dík celého autorského kolektivu. Jsou to: Michaela Barotková, Matěj Boháč, Jan Havlíček, Martina Horáčková, Lenka Marečková, Veronika Plecháčková, Monika Redmerová, Ludmila Růžicková a Veronika Šulcová.

Použitá literatura

- Alexander, J. C. (2006). *The Civic Sphere*. New York: Oxford University Press.
- Alexander, J. C. (ed.) (1998). *Real Civil Societies. Dilemmas of Institutionalization*. London: Sage.
- Anheier, H. K. (2004). *Civil Society. Measurement, Evaluation, Policy*. London: Earthscan.
- Atack, I. (1999). Four Criteria of Development NGO Legitimacy. *World Development* 27 (5): 855–864.
- Boukal, P., H. Vávrová, P. Sieber a T. Novák (2007). *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: Oeconomica.
- Brokl, L. (2002). *Hledání občanské společnosti*. Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky č. 12. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- Brokl, L. a kol. (1997). *Reprezentace zájmů v politickém systému České republiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Císař, O. (2008). *Politický aktivismus v České republice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Cohen, J. L. a A. Arato, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Čepelka, O. (2003). *Průvodce neziskovým sektorem Evropské unie I., II*. Liberec: Omega.
- Čepelka, O. a kol. (1997). *Práce s veřejností v nepodnikatelském sektoru*. Liberec: Omega.

- Deverová, L., P. Pajas, P. Petrliková, O. Sekanina a L. Sekaninová, L. (1996). *Průvodce neziskovým právem I. a II.* Praha: Informační centrum nadací a jiných neziskových organizací.
- Dohnalová, M. (2004). *Antropologie občanské společnosti.* Brno: Akademické nakladatelství CERM v Brně.
- Dohnalová, M. (2006). *Sociální ekonomika v evropeizaci českého hospodářství.* Studie Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky č. 9. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky.
- Dohnalová, M., J. Malina a K. Müller (2003). *Občanská společnost: Minulost – současnost – budoucnost.* Brno: Nadace Universitas Masarykiana, Akademické nakladatelství CERM.
- Duben, R. (1996). *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti.* Praha: CODEX Bohemia.
- Dvořáková, V. (2008). Proměny občanské společnosti v Latinské Americe. *Politologická revue* 2008 (1): 28–42.
- Dvořáková, Z. (2007). *Management lidských zdrojů.* Praha: C. H. Beck.
- Frič, P. a kol. (2001). *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice.* Praha: NROS, Agnes.
- Frič, P. (2000). *Neziskové organizace a ovlivňování veřejné politiky.* Praha: Agnes.
- Frič, P. (1998). *Aktivity a potřeby neziskových organizací v ČR.* Praha: Agnes/ICN.
- Frič, P. a R. Goulli (eds.) (2001). *Neziskový sektor v České republice.* Praha: Eurolex Bohemia.
- Frič, P., L. Deverová, P. Pajas a H. Šilhánová (1998). *Defining the Nonprofit Sector: The Czech Republic.* Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, no. 27. Baltimore: The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Gellner, E. (1997). *Podmínky svobody.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Habermas, J. (2000). *Strukturální přeměna veřejnosti.* Praha: FILOSOFIA.
- Hann, Ch. a E. Dunn (eds.) (1996). *Civil Society. Challenging Western Models.* London: Routledge.
- Hildermaier, M., J. Kocka a Ch. Konrad (eds.) (2000). *Europäische Zivilgesellschaft in Ost und West: Begriff, Geschichte, Chancen.* Frankfurt/Main: Campus.
- Howell, J. a J. Pearce (2001). *Civil Society and Development. A Critical Exploration.* Boulder, Co.: Lynne Rienner.
- Keane, J. (ed.) (1988). *Civil Society and the State: New European Perspectives.* London and New York: Verso.
- Laštovka, M., B. Laštovková, T. Rataj, J. Ratajová a J. Třikač (1998). *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990.* Praha: Scriptorium.
- Mansfeldová, Z. a A. Kroupa (2006). *Participace a zájmové organizace v České republice.* Praha: SLON.
- Martens, K. (2005). *NGOs and the United Nations.* Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Müller, K. B. (2003). *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska.* 2. vydání. Praha: Triton.

- Noya, A. a E. Clarence (eds.) (2007). *The Social Economy. Building Inclusive Economies*. Paris: OECD.
- Ottaway, M. a T. Carothers (eds.) (2000). *Funding virtue: civil society aid and democracy promotion*. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace.
- Peková, J., J. Pilný a M. Jetmar (2008). *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. Praha: ASPI.
- Pérez-Díaz, V. (1993). *The Return of Civil Society: The Emergence of Democratic Spain*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Pestoff, V. A. (1998). *Beyond the Market and State. Social enterprises and civil democracy in a welfare society*. Aldershot: Ashgate.
- Pospíšil, M., M. Neumayer, S. Škarabelová, I. Malý, M. Meyer a U. Schneider (2009). *Neziskové organizace a jejich funkce v demokratické společnosti*. Brno: Společnost pro studium neziskového sektoru.
- Pospíšilová, T. (2008). *Management NNO na českých vysokých školách*. Nepublikovaná výzkumná zpráva. Praha: NROS.
- Potůček, M. (1997). *Nejen trh: Role trhu, státu a občanského sektoru v proměnách české společnosti*. Praha: SLON.
- Powell, W. W. (ed.) (1987). *The Nonprofit Sector: A Research Handbook*. New Haven: Yale University Press.
- Powell, W. W. a R. Steinberg (eds.) (2006). *The Non-Profit Sector. A Research Handbook*. 2nd Edition. New Haven and London: Yale University Press.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6 (1): 65–78.
- Quigley, K. F. F. (1997). *For Democracy's Sake. Foundations and Democracy Assistance in Central Europe*. Washington, D. C.: The Woodrow Wilson Center Press.
- Rakušanová, P. (2007). *Povaha občanské společnosti v České republice v kontextu střední Evropy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Rakušanová, P. a B. Stašková (2007). *Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Professional Publishing.
- Rektořík, J. (2001). *Organizace neziskového sektoru. Základy ekonomiky, teorie a řízení*. Praha: Ekopress.
- Rektořík, J. (ed.) (2000). *Neziskové organizace v ČR, SR a Rakousku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta.
- Rose-Ackerman, S. (1996). Altruism, Non-Profits, and Economic Theory. *Journal of Economic Literature* 34 (2): 701–728.
- Salamon, L. M. (1994). The Rise of the Nonprofit Sector. *Foreign Affairs* 73 (3): 108–124.
- Schneider, J. (2003). *Think-tanky ve visegrádských zemích*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
- Skocpol, T. et al. (1999). How Americans Became Civic. In: T. Skocpol a M. P. Fiorina (eds.). *Civic Engagement in American Democracy*. Washington, D. C.: Brookings Institution Press, s. 27–80.

- Škovajsa, M. (2007). Czech Republic. In: H. K. Anheier a S. Daly (eds.). *The Politics of Foundations. A comparative analysis*. Routledge Research in Comparative Politics. London: Routledge, s. 115–129.
- Stachová, J. (2008). *Občanská společnost v regionech České republiky*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.
- Šilhánová, H. (1996a). *Neziskové organizace v oblasti sociální, lidských práv a národnostních menšin v ČR*. Praha: Nadace rozvoje občanské společnosti.
- Šilhánová, H. (1996b). *Základní informace o neziskovém sektoru v ČR*. Praha: Nadace rozvoje občanské společnosti.
- Škarabelová, S. (ed.) (2005). *Definice neziskového sektoru*. Sborník příspěvků z internetové diskuse CVNS. Brno: CVNS.
- Škarabelová, S. (2004). *Neziskovky přesvědčily kvantitou, je čas na kvalitu*. Praha: R-PRESSE, spol. s r. o.
- Taylor, Ch. (1995). Invoking Civil Society. In: *Philosophical Arguments*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, s. 204–224.
- Vajdová, T. (2005). *Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Vajdová, T. (2004). *Zpráva o neziskovém sektoru v České republice*. Praha: Rada vlády pro nestátní neziskové organizace.
- Wedel, J. R. (1998). *Collision and Collusion. The Strange Case of Western Aid to Eastern Europe 1989–1998*. New York: St. Martin's Press.
- Weisbrod, B. A. (1977). *The Voluntary Non-Profit Sector*. Lexington, Mass.: Heat & Co.
- Weisbrod, B. A. (1988). *The Non-Profit Economy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Wuthnow, R. (ed.) (1991). *Between States and Markets. The Voluntary Sector in Comparative Perspective*. Princeton, N. J.: Princeton University Press.
- Zimmer, A. a E. Priller (eds.) (2004). *Future of Civil Society. Making Central European Nonprofit Organizations Work*. Opladen: VS Verlag.

1 Organizovaná občanská společnost: teorie a vývoj

Marek Skovajsa

O organizované občanské společnosti se často hovoří jako o „občanském“, „neziskovém“ nebo „třetím“ sektoru. Různými názvy se také označují organizace působící v občanské společnosti. Kapitola vysvětluje význam základních pojmů a zdůvodňuje terminologii používanou v této publikaci. Dále uvádí definici organizací občanské společnosti a přibližuje základní funkce a teorie vzniku OOS. V poslední části je představen vývoj organizované občanské společnosti v českých zemích.

Témata: Občanský sektor a další termíny (třetí, neziskový, nestátní, dobrovolnický sektor apod.). Terminologie pro organizace občanské společnosti. Strukturálně-operační definice OOS. Typologie OOS a jejich funkcí. Teorie vzniku OOS, ekonomické teorie, teorie sociálních počátků. Vývoj organizované občanské společnosti v českých zemích.

1.1 Úvod

Občanská společnost, kterou chápeme jako prostor jednání a sdružování mezi rodinou, trhem a státem, zahrnuje řadu organizací. Spolky, nadace a církve nebo školy a muzea zřízené jako obecně prospěšné společnosti jsou jen některé z příkladů organizací patřících do občanské společnosti. Kromě této organizované části má občanská společnost také část neorganizovanou, do níž patří např. neformální společenství a sítě, veřejná shromáždění a demonstrace a v neposlední řadě také

samotní občané (Potůček, 1997, s. 65nn). Pro část občanské společnosti tvořenou organizacemi používáme označení občanský sektor nebo organizovaná občanská společnost.

Je zřejmé, že občanská společnost a občanský sektor nejsou totéž, protože občanská společnost zahrnuje již zmíněné neformální občanské aktivity a podoby sdružování. Můžeme jít ještě dále a říci, že občanská společnost má také svou „neviditelnou“ část, kam patří hodnoty, společenské normy a zvyklosti, které určují, jak občané jednají a co považují za správné. Občanská společnost je tedy širší termín než občanský sektor. Občanské organizace vyrůstají ze základu tvořeného právě občanskou společností. Termín organizovaná občanská společnost je výstižnější než občanský sektor, protože na tuto vazbu explicitně upozorňuje.

V této kapitole představíme základní definice a terminologii pro oblast organizované občanské společnosti a shrneme teoretické úvahy o funkcích a důvodech vzniku organizací občanské společnosti. Závěrečná část nabízí stručný přehled o dějinách organizované občanské společnosti v českých zemích.

1.2 Definice a terminologie

Pro oblast organizované občanské společnosti se používá řada dalších označení. Kromě občanského sektoru se také objevují výrazy třetí, neziskový, dobrovolnický nebo nezávislý sektor. Všechny termíny označují v podstatě stejný sociální prostor, ale zdůrazňují jen jedno hledisko nebo se zaměřují pouze na jeho určitý výsek. Existují rovněž termíny příbuzné, označující poněkud odlišné, ale překrývající se oblasti, jako například sociální ekonomika (Dohnalová, 2006; viz kap. 10).

1.2.1 Občanský sektor v sektorovém modelu

Termín občanský sektor má svůj původ v sektorovém rozdělení hospodářství, které se uplatňuje zejména v ekonomii a ve statistice. Rozlišuje se veřejný sektor a soukromý tržní sektor. V sedmdesátých letech 20. století v USA posílil význam organizací mimo stát a trh natolik, že do oběhu vstoupil termín třetí sektor a jeho různé obměny. Přímoou zásluhu na tom měla *Občanská komise pro soukromou filantropii a veřejné potřeby* při vládě USA, známá jako *Filerova komise*, která dospěla k závěru, že tyto organizace tvoří samostatný a svébytný „dobrovolnický“ nebo

„třetí“ sektor (Hall, 1992, s. 78). Ekonomická literatura uvádí také sektor domácností, který se od všech předchozích odlišuje tím, že není formální, tzn. nepůsobí v něm formální organizace (pozn. 1.1).

Pozn. 1.1 Základní sektorové členění ekonomiky (Rektořík, 2007)

Soukromý sektor. Představuje oblast soukromých subjektů zaměřených na dosažení zisku. Jádrem soukromého sektoru je trh, mechanismus vyrovnávání nabídky a poptávky zajišťující spontánní koordinaci ekonomických aktivit.

Veřejný sektor. Tvoří ho stát a samospráva, souhrnně označované jako veřejná správa. Často se pro stručnost výraz stát používá pro celou veřejnou správu.

Třetí, soukromý neziskový sektor. Představuje oblast soukromých subjektů zaměřených na jiné cíle než dosažení zisku.

Sektor domácností. Tvoří ho jednotlivci, rodina, domácnosti a sousedské i jiné neformální komunity.

1.2.2 Třetí sektor a další alternativní označení k termínu občanský sektor

Sektorové vymezení samo o sobě neřeší problém nejvhodnějšího označení prostoru mezi státem a trhem, popř. i domácnostmi. Každé běžně používané označení má své důvody a přednosti, ale také určité nedostatky.²

Třetí sektor. Toto označení pouze sděluje, že kromě státu a trhu existuje ještě nějaký další, od nich odlišný formální sektor. Má čtyři základní nevýhody. Sektor není nijak pozitivně vymezen po obsahové stránce. Z ekonomického hlediska může být třetí sektor chápán jako terciární sektor služeb. Pořadí (třetí) naznačuje, že jde o sektor méně důležitý než předchozí dva a je zbytkový. Tento termín není sám o sobě srozumitelný širší veřejnosti.

Neziskový sektor. Popisuje formální sektor mezi státem a trhem jako oblast působení soukromých organizací zaměřených na jiné cíle, než je dosahování zisku. Jde o rozšířený, ale značně nepřesný pojem. Zavádějící je samotné označení „neziskový“. Organizace neusilující o zisk jako svůj primární účel mohou zisku dosaho-

² Užitečnou českou diskusi o terminologii pro oblast občanského sektoru přináší Škarabelová (2005).

vat. V angličtině se proto používá přesnější označení *not-for-profit*, které do češtiny můžeme přeložit jako nezaměřené na zisk. Ještě přesněji se dá mluvit o organizacích, které se řídí zásadou nerozdělování zisku. Dosáhnou-li zisku, není rozdělen mezi členy, podílníky nebo manažery, ale reinvestuje se do činnosti organizace. Někteří čeští autoři považují za přesnější a vhodnější než označení „neziskový“ termín „nevýdělečný“ (Telec, 1998, s. 31).

Výraz „neziskový sektor“ je nepřesný také proto, že zahrnuje spolu se soukromými organizacemi řídicími se zásadou nerozdělování zisku celý veřejný sektor, který ze své podstaty není určen k dosahování zisku. Proto se v ČR a jiných zemích dává přednost upřesňujícímu označení nestátní neziskový sektor.

Nestátní neziskový sektor. Toto označení explicitně vyjadřuje, co je pouze implicitně obsaženo v termínu třetí sektor – oblast mimo stát a trh. Nevypořádává se však s nepřesností označení neziskový; sféru mimo trh a stát vymezuje pouze pomocí dvou negací (Bačuvčík, 2005, s. 41–42).

Nevládní sektor. Tento termín se objevuje méně často, ale zažité je označení nevládní organizace, které se zprvu používalo pouze pro mezinárodní občanská sdružení působící při Organizaci spojených národů a odtud se posléze rozšířilo pro národní organizace (Willetts, 2002). Jak už si čeští komentátoři všimli dříve (Telec, 1998, s. 77), výraz nevládní je nevhodný a nepřesný překlad z anglického *non-governmental*. Anglický termín *government* neznamená jen vláda, ale také stát ve smyslu souboru všech státních institucí a politik, jako třeba ve výrazu *big government*. Nevládní jsou v češtině doslova vzato i jiné součásti státu, než vláda a její aparát. Přesnější je pojem nestátní. Další nedostatek výrazu nevládní sektor je, že zahrnuje rovněž na zisk orientované soukromé subjekty.

Nezávislý sektor. Toto označení je rozšířené ve Velké Británii, v ČR se objevuje vzácně. Jde o vymezení negativní a nelze z něj odvodit, vůči čemu je daný sektor nezávislý. Toto označení vzbuzuje očekávání většího stupně nezávislosti, než jaký mnohé organizace mimo stát a trh mají. Řada z nich je závislá na podpoře státu nebo soukromých firem, jiné jsou úzce propojeny s politickými stranami nebo různými zájmovými skupinami.

Dobrovolnický sektor. O dobrovolnickém sektoru se často mluví v USA. Tento termín dobře vystihuje jeden aspekt organizované občanské společnosti – významný podíl dobrovolníků na její činnosti (srov. podkap. 4.3.2). Jeho nedostat-

kem je, že popisuje spíše jen část než celou realitu sektoru mezi trhem a státem. I v organizacích nezaměřených na dosahování zisku pracují placení zaměstnanci. Jiným významem dobrovolnosti je ten, že členství v organizaci není povinné. Avšak povinné není ani podílnictví nebo zaměstnání v ziskových firmách.

1.2.3 Občanský sektor

Pokud dosud převážně uplatňovanou ekonomickou perspektivu rozšíříme o pohled politicko-právní, vycházející z pojmu občanství, rozdělení společnosti na sektory zůstane prakticky stejné, ale objeví se možnost definovat pozitivně sféru mezi státem, trhem a domácnostmi.

Sociální jednání můžeme rozlišit podle toho, zda: (1) je formální, tzn. zda probíhá podle výslovných, písemně nebo jinak stanovených pravidel, jejichž obsah je často dán zákonem, nebo nikoli; (2) se jeho hlavní cíl nachází v rodině, nebo ve společnosti (tab. 1.1). Sféry, s nimiž pracují tato dvě kritéria, si jsou podobné, ale nejsou úplně identické, protože rodina je základem neformální sféry, ale nepokrývá ji celou. Existují následující čtyři typy jednání.

Neformální ekonomické jednání a péče. Jejich hlavním cílem je materiální a citové zabezpečení jednotlivce v rodině nebo v jiné, rodinu nahrazující malé sociální skupině. Sem patří neformální ekonomické aktivity, jako je drobná výroba pro vlastní spotřebu nebo směnu.

Formální ekonomické jednání. Uskutečňuje se ve společnosti, jeho výsledkem je vyrobené zboží a služby určené pro směnu na trhu, ale zároveň směřuje k materiálnímu zabezpečení jednotlivců a rodin. I když podnikání a další podoby formálního ekonomického jednání realizují ve společnosti mnoho různých cílů, jejich hlavním cílem je materiální zajištění aktérů a jejich rodin a získání soukromého majetku. Tato forma jednání odpovídá soukromému tržnímu sektoru.

Neformální občanské jednání. Jde o jednání neorganizovaných jednotlivců usilujících o naplnění zájmů celé společnosti nebo nějaké skupiny, s výjimkou dosažení zisku. Je základem neorganizované součásti občanské společnosti. V tomto bodě se politicko-právní klasifikace liší od čistě ekonomického rozdělení sektorů, kde tato oblast není zahrnuta a které za neformální považuje pouze sektor domácností.

Formální občanské jednání. Uskutečňuje se ve společnosti a sleduje jiné hlavní cíle než materiální zajištění aktéra a jeho rodiny. Tato forma jednání je typická pro veřejný i občanský sektor, které bude třeba dále rozlišit.

Tab. 1.1 Občanské jednání a další typy jednání, jejich cíle a sektorové umístění

Cíl – oblast jednání	Rodina	Společnost
Neformální	neformální ekonomické jednání/péče: přímé uspokojení materiálních i dalších potřeb jednotlivce, sektor domácností	neformální občanské jednání: veřejný nebo skupinový zájem, neorganizovaná část občanské společnosti
Formální	formální ekonomické jednání, maximalizace zisku, soukromý tržní sektor	formální občanské jednání, veřejný nebo skupinový zájem veřejný a občanský sektor

Občanství znamená členství v politické pospolitosti a s tím spojená práva a povinnosti, včetně práva podílet se na výkonu politické moci (podkap. 2.3.1). Občanské jednání neznamená jen jednání podporující zájmy celé politické pospolitosti, ale také sledování soukromých zájmů ve sdružení s druhými lidmi mimo rodinu, s výjimkou sdružení primárně zaměřených na dosahování zisku. Základním rysem občanství je rovnost mezi všemi občany. Ve veřejném sektoru jednotlivec vystupuje jako občan a má rovné volební právo, díky němuž se spolupodílí na politickém rozhodování, avšak vztahy a úkony v tomto sektoru jsou založeny na nadřazenosti veřejné moci nad občanem. V soukromém tržním sektoru jsou vztahy mezi jednotlivci založeny na rovnosti, ale patří do něj pouze ekonomické jednání. Občanský sektor představuje oblast, v níž občané na rozdíl od veřejného sektoru mezi sebou udržují vztahy na základě rovnosti a která současně na rozdíl od tržního sektoru zahrnuje občanské jednání (tab. 1.2).

Tab. 1.2 Vymezení občanského sektoru vůči ostatním sektorům

Vztahy mezi lidmi	Typ jednání	
	ekonomické jednání	občanské jednání
podřízenost	rodina/sektor domácností	veřejný sektor
rovnost	soukromý tržní sektor	občanský sektor

Termín občanský sektor se jeví ze všech používaných sektorových označení jako nejvhodnější, protože nabízí pozitivní vymezení dané oblasti a současně vystihuje organizovanou občanskou společnost v celém jejím rozsahu. Nevýhodou tohoto označení je jeho neúplná srozumitelnost pro laiky.

1.2.4 Terminologie organizací občanské společnosti

Terminologie se různí nejen pro označení celého prostoru organizované občanské společnosti, ale také jejích organizačních jednotek. Běžně se mluví o neziskových, nevládních, nestátních neziskových, charitativních, dobrovolných nebo občanských organizacích a existují další termíny, jako např. sociální podnik. Přehled nejčastěji používaných označení v češtině a angličtině viz pozn. 1.2.

Pozn. 1.2 Nejpoužívanější označení pro organizace občanské společnosti

V zahraničí a v ČR se používá celá řada termínů pro různé subjekty organizované občanské společnosti. Některé označují pouze specifické formy těchto organizací, jiné z různých hledisek pojmenovávají celý sektor.

Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
všechny typy organizací	organizace občanské společnosti	OOS	civil society organizations	CSOs
	občanské organizace		civic organizations	COs
	neziskové organizace	NO	nonprofit organizations, nonprofits	NPOs
	[organizace nezaměřené na zisk]*		not-for-profit organizations	
	nevládní organizace	NVO	non-governmental organizations	NGOs
	nestátní organizace		non-governmental organizations	NGOs
	nestátní neziskové organizace	NNO	nonprofit non-governmental organizations	
specifické typy organizací	organizace sociálních hnutí	OSH	social movement organizations	SMOs

Označení pro typ organizace	Český název	Zkratka	Anglický název	Zkratka
specifické typy organizací	komunitní organizace, (lokální) komunitní organizace		community-based organizations, neighbourhood-based organizations	CBOs
	organizace založené na víře, církevní OOS		faith-based organizations	FBOs
	charitativní organizace		charitable organizations, charities	
	humanitární organizace		humanitarian organizations	
	[zdola, spontánně vznikající organizace]		grassroots organizations	
	sociální podniky		social enterprises	SEs

* Názvy v hranatých závorkách nejsou běžně užívány.

O těchto termínech platí, co už bylo výše uvedeno v souvislosti se sektorovými vymezeními. Buď jsou nepřesné (nevládní, neziskové) a negativní (nestátní), nebo se jimi dají označit pouze některé subjekty organizované občanské společnosti (dobrovolné a dobrovolnické organizace³, charitativní organizace, organizace sociálních hnutí apod.). Vhodnější je označení občanské organizace, které explicitně vyjadřuje souvislost těchto organizací s občanstvím. Není v něm však jasné obsaženo rozlišení mezi státem a občanskou společností. Z toho důvodu a protože občanský sektor chápeme jako organizovanou součást občanské společnosti, považujeme za nejvhodnější termín organizace občanské společnosti (OOS).

1.2.5 Strukturálně-operacionální definice organizací občanské společnosti

Organizací občanské společnosti jsou celosvětově miliony a v různých zemích mezi ně lze zařadit různě definované a označované typy a právní formy organizací. Lester M. Salamon a Helmut K. Anheier v devadesátých letech vytvořili mezinárodní definici organizací občanské společnosti (1992, 1997). Rozlišili několik starších přístupů k definování OOS a každý z nich z určitých důvodů odmítli.

³ Dobrovolné organizace jsou takové, v nichž vykonávají činnost dobrovolníci. Dobrovolnické organizace dobrovolnou činnost organizují (Tošner a Sozanská, 2002, s. 37).